

ЖИТТЯ ВИДАТНИХ УКРАЇНЦІВ

РОМАН ОФІЦИНСЬКИЙ

СТЕПАН БАНДЕРА

Харків
«ФОЛІО»
2024

ПЕРЕДМОВА

У квітні 1959-го, за пів року до загибелі, Степан Бандера, серед інших документів на американську візу, підготував для генерального консульства США в Мюнхені машинописну автобіографію «Мої життєписні дані». Його дотеперішні спроби відвідати Сполучені Штати не мали успіху, на відміну від удалого й насиченого візиту до Канади.

В «Особовому фонді Степана Бандери», що в Архіві Організації українських націоналістів у Лондоні, зберігся той автобіографічний машинопис на тринадцяти аркушах. Його від 1961 року неодноразово оприлюднювали з редакційно-коректорськими правками. Автор зрозумілим діловим стилем висвітлив примітні подробиці свого життя, однак тільки до січня 1940-го — початку першого розколу серед українських націоналістів.

Оскільки Степан Бандера був знаною публічною особою, хоч і ретельно законспірованою, то біографічних

публікацій про нього відтоді не бракує. Увесь його архів перевезли до Великої Британії, де 1962 року урочисто відкрили Музей української визвольної боротьби імені Степана Бандери в місті Ноттінгем. У 1977-му цю установу перевели до Лондона. Там зберігається чимало цінних експонатів, які доступні й до вільного перегляду в цифровому форматі.

«Основу фонду становлять особисті документи Степана Бандери: листування з найближчими друзями та членством ОУН, записки, чернетки виступів, особисті фінансові звіти, власноручно набраний машинопис статті «Мої життєписні дані» тощо, — читаємо в супровідній анотації про колосальний труд архівістів. — Також тут містяться газетні повідомлення зі всього світу про загибель Провідника ОУН та суд над Сташинським, зібрані у тридцять чотири одиниці зберігання загальною кількістю дві тисячі чотиреста чотири аркуші, які повністю оцифровані (представлено двадцять три країни, двадцять сім мов). До окремих комплектів документів додано внутрішній опис, складений Провідником особисто».

За неписаним присудом історії глорифікована тріада політичних діячів — гетьман Іван Мазепа, головний отаман Симон Петлюра та провідник Степан Бандера — означили свої та наступні покоління будівничих незалежної України. У руках Мазепа й Петлюри була реальна державна влада, а Бандера прагнув її. Революційному відновленню Української Держави присвятився він змолоду цілком.

Націоналіст Степан Бандера на видноті історії вже близько століття. Ушанований честі посмертного буття серед найвідоміших українців. Бандера належав до патріотичного покоління, котре, зазнавши асиміляційного тиску й приниження національної гідності, над усе потребувало героя-сучасника. Невтримний рух його численних симпатиків став осмисленим бунтом проти

старших — сповідників лібералізму й соціалізму, через плутанину яких, за їхньою версією, Українська революція 1917–1921 років оглушливо зазнала прикрої поразки.

Демонстративно відкинувши легальну діяльність як принизливе угодовство, націоналістичне підпілля вдалося до вибіркового терору проти ворожої влади й опонентів. Одначе Степана Бандеру незникоме пам'ятають найперше за особистий внесок в антирадянську боротьбу й поважно вшановують як символ антиросійського спротиву. Через те його ім'ям називають велелюдні вулиці та пишуть про нього в підручниках. І не тільки через призму непростих і мінливих українсько-польських чи українсько-єврейських взаємин щодо історичної пам'яті про Організацію українських націоналістів та Українську повстанську армію.

Сукупно впродовж трьох десятиліть Степан Бандера був активним учасником визвольного руху. Він опосередковано й безпосередньо причетний до появи важливих ідеологічних, стратегічних і тактичних засад визволення України. До того ж Бандера часто вміло перетворював гіркі невдачі на гучні перемоги. Як професійний політик, він повсякчас радикально атакував, розраховував на власні сили й опирався на прихильні настрої.

Невипадково після широкомасштабної російської навали, що веде відлік від 24 лютого 2022 року, суспільний інтерес до його постаті неухильно зростає. Першого січня 2023 року, на сто чотирнадцяту річницю від дня народження Степана Бандери, тодішній Головнокомандувач Збройних сил України генерал Валерій Залужний зробив селфі поруч з його портретом. Світлина миттю розійшлася в соціальних мережах численними перепостами зі схвальними відгуками.

Трохи раніше, у серпні 2022-го, соціологи провели опитування громадян України щодо ставлення до

декомунізації, московського православ'я та націоналізму під час визвольної війни з Росією.

«На вашу думку, діяльність історичної постаті Степана Бандери була радше позитивною чи негативною для України?» — запитали в особистому інтерв'ю (face to face) понад дві тисячі респондентів віком від вісімнадцяти років у всіх українських регіонах, не окупованих російськими нападниками.

Зовнішній ворог здатний нав'язувати міфи, що поляризують суспільство й послаблюють країну. Нині позитивне ставлення до Степана Бандери серед українців зросло до п'ятдесяти відсотків. Для порівняння: загальноукраїнське опитування у квітні 2021 року засвідчило, що діяльність Степана Бандери позитивною для України вважали тридцять два відсотки громадян. Ставши символічним воїном сучасної російсько-української війни, він одночасно змінює докорінне ставлення співвітчизників до своєї держави та історії.

Ще одне загальнонаціональне дослідження — ідеологічних маркерів російсько-української війни, соціологи провели у квітні 2022-го. Було й таке запитання: «Як ви ставитесь до таких історичних постатей?»

У запропонованому переліку осіб позитивне сприйняття Степана Бандери протягом останнього десятиліття зросло від двадцяти двох до сімдесяти чотирьох відсотків, або більш ніж утричі.

Для теперішніх і прижиттєвих противників Степан Бандера примітний радикальною вдачею, доктринерською рішучістю, непохитною вірою в ультра націоналістичну революцію з повноцінного державного відродження поневоленої рідної нації. Громохко дебютувавши на авансцені світової історії у віці двадцяти шести років — на Варшавському судовому процесі, передовсім він вразив і підкорив власною стійкістю, мужністю та одержимістю. Полонив пересічних громадян Другої Речі Посполитої як безкомпромісний

та цілеспрямований крайовий очільник нелегального політичного руху — підпільної спільноти українських націоналістів.

Навіть характерні звучання його імені та прізвища сприяли сакралізації. Адже слово *bandera* означає «прапор» іспанською та польською мовами, а також італійською (*bandiera*). Якщо зазирнути пильніше й надовше в етимологічні словники, то щодо походження рідкісного прізвища Бандера є кілька гіпотетичних припущень. За найпоширенішим із них воно тлумачиться дослівно «прапором». Можливе також образне значення «керівник», «провідник», «проводир», «той, що попереду».

По народженні його охрестили ім'ям Степан. По-грецьки Стефанос — вінець, корона, нагорода, визнання, слава. Назвали на честь святого Стефана, першого християнського мученика, якого, згідно з переказами, за провідництво підбурений натовп убив камуванням в Єрусалимі орієнтовно в 33–36 роках від народження Ісуса Христа.

Зрозуміло, про це не говорили при виборі саме такого імені для новонародженого. Радше взяли до уваги найближче до дати його появи на світ найменування святого з церковного календаря.

Від середини тридцятих років двадцятого століття Степана Бандеру звеличували різноманітні спільноти. Вбачали в ньому новітнього національного героя чи революціонера-романтика. Сенсаційні польські судові процеси 1935–1936 років творили з нього ікону антиколоніального руху українського народу.

Одразу по трагічній загибелі діаспора надала йому статус героїчного мученика, як неперепутний взірць ідейної самопожертви й неподоланної вірності Україні. Тим часом багатолітньою протиположною піднесеній ідеалізації слугували непричесані й масово розтиражовані міфи про зловісного Степана Бандеру та прелихих

демонічних бандерівців, що лягли незамінним підмурівком у хмародері українофобної радянської ідеології.

До того ж не варто легковажити настроями вцілілих від етнічного, політичного й соціального насильства, що в межах бездержавної України мало багатогранний характер із множинним числом учасників. Не слід ігнорувати також почування їхніх нащадків. Це завше зринає, коли ведеться мова про правдиву біографію вельми впізнаваної реальної людини, іменем якої назвали ціле покоління героїчних борців за незалежність України.

Для ледь не більшості сучасників неподоланим вододілом є навіть найменше використання будь-яких терористичних методів у суспільних відносинах. До того ж неважливо, йдеться про минуле або сьогодення. Через те виправдання й виправданість індивідуального й державного терору в усіх можливих виявах — дражливий предмет запальних дискусій. Не важить, коли й у кого забрано насильно життя — у міністра внутрішніх справ Другої Речі Посполитої Броніслава Перацького чи в малопомітного морального недруга без огляду на національне походження й соціальне становище.

Нема жодної таємниці в тому, що злочинний за своєю природою та сутністю політичний терор широко використовувався у творенні давніх і новітніх держав у різних регіонах світу. Це впливає з біографічних подробиць низки діячів, з якими принагідно знайомлять учнів на уроках історії та літератури.

Упродовж двадцятого віку вдосконалені репресивні заходи стали узаконеним знаряддям авторитарних і тоталітарних режимів, які породили своїх антагоністів. Степана Бандеру вважали вкрай небезпечним одразу аж три держави. Польща засудила до смертної кари й відтак довічного ув'язнення. Нацистська Німеччина позбавила волі в концтраційному таборі

надовго. Радянський Союз удався до замаскованого позасудового вбивства. Мотив і причина їхніх дій спільна — його вагомий внесок в українське державотворення.

Зусібч видається непомильною настанова показувати Степана Бандеру на тлі та в сув'язі світової історії. Адже він був революційним прагматиком, риса, що притаманна багатьом нескореним повсталим народам. Аргументуючи таке застереження, найчастіше покликаються на політичних терористів, які врешті-решт очолювали новітні незалежні держави. Це Юзеф Пілсудський у Польщі, Майкл О'Колен в Ірландії або ж Менахен Бегін в Ізраїлі. Деякі з них навіть відзначені Нобелівською премією миру.

«Чому саме Степан Бандера став символічною фігурою сучасної української нації?» — неводнораз різнолікі дискусанти ґрунтовно замислюються над цим закономірним запитанням.

Прийнятних пояснень шукають скрізь. Конкуренція гідних постатей на жадану роль на правду вражає. Найпоширеніша відповідь доречно наголошує на його винятковій стійкості в поглядах і переконаннях аж до відходу за межу. Рідкісна, проте поважана риса на політичній арені.

На огудній демонізації сильніше налягають брутальні вороги. Кажуть, що «затятий ворог Росії» (мовою оригіналу — «ярый враг России») Степан Бандера в жодному разі не був геніальним ні теоретиком, ні стратегом, а звичайнісіньким главою Організації українських націоналістів, до того ж однієї з розколотих частин.

Вони гіперкритично й обструкційно заглиблюються в період «слави Бандери» — докладні стенограми й репортажі судових процесів над українськими націоналістами 1930-х років, що щедро друкувалися у світовій пресі. Картають, що й радянські газети публікували портрети Степана Бандери із супутнім текстом на

кшталт: українські патріоти завзято борються з польськими окупантами.

На популярному й академічному рівнях нерідко припускаються перекручувань і підтасувань, попри наміри — блага чи геть протилежні. Як-от: узяли зі стелі, придумали нісенітницю, що Степан Бандера навчався в італійській розвідувальній школі 1929-го чи був агентом Центрального розвідувального управління США. Це для підсилення відомих фактів про його співпрацю з німецькою та британською розвідками.

Інколи кажуть про санаторно-курортні умови для Степана Бандери під час ледь не трирічного утримання в нацистському концентраційному таборі. Зрозуміло, Заксенгаузен — не установа горезвісного головного управління таборів Радянського Союзу. Але ж і не рекреаційно-оздоровчий заклад.

А з яким ентузіазмом антибандерівцями обігрується гучне вбивство нелюбого персонажа не просто вишкolenим співробітником комітету державної безпеки СРСР, а саме переверованим націоналістом-революціонером Богданом Сташинським.

Оливи до вогню здатне підлити занадто довірливе прочитання історичних джерел із подвійним дном. Якщо взяти за основу, приміром, допит начальника бюро з диверсійної роботи за кордоном міністерства державної безпеки СРСР генерал-лейтенантом Павлом Судоплатовим (убивці провідника українських націоналістів Євгена Коновальця) в червні 1951-го Мирона Матвієйка, довіреної особи Степана Бандери, то останнього можна буквально розтерзати за ганебну спробу згвалтування жінки одного зі своїх охоронців чи за побутові побиття власної вагітної дружини.

Але ж то вигадки. Матвієйко погодився на радіоігри під радянське диктування. Бандера безмежно йому довіряв до останку. Як не дивно. Бо головний командир Української повстанської армії Василь Кук уважав

Мирона Матвієйка не тільки не підходим для відповідальної праці в службі безпеки Закордонних частин Організації українських націоналістів, а взагалі людиною поверховою, легковажною, несерйозною.

Частина фахових і принагідних коментаторів історичної ролі Степана Бандери, не має значення їхнє етнічне походження, соціальний статус чи місце проживання, вдається до багатослівного арбітражу за поширеною методикою інтелектуальних гойдалок. Мовляв, з одного боку, він очолював ефективну організацію, яка самовіддано боролася з тоталітаризмом і комунізмом (це плюс), з другого — вона попутно вирізала «неправильних» українців і поляків (великий мінус). Окрім того, бачила майбутнє України теж тоталітарним — з єдиною партією вождя за взірцем Італії Беніто Муссоліні (гірше не буває).

У тому невинному плині тужавих думок найбільшими досягненнями Степана Бандери бачаться відсиджування в польських і німецьких каральних установах, розколи Організації українських націоналістів — 1940-го і 1954-го, загибель від ворожої руки — московського агента — бойовика комітету державної безпеки. За ним, утім, зберігається статусне визнання видатною особою.

— Ким усе-таки був Степан Бандера? — часто-густо допитливо зринає з пересічних уст. — Чим особливим прославився?

— ...завдяки своїй фанатичній вірі, за яку віддав життя, завдяки своїй мужності й силі волі, організаційним здібностям, енергії та іншим якостям, принесеним на вівтар незалежної України, — мовиться наприкінці розлогої російськомовної біографії авторства харків'янина Руслана Частія 2015 року.

І вірні соратники, і в'їдливі опоненти вважали безсумнівним внесок Степана Бандери у визвольний рух до свого арешту в липні 1941-го. Натомість його

суспільну роль після закінчення Другої світової війни вони оцінювали по-різному, нерідко з діаметрально протилежних поглядів.

Проте в очах усіх Бандера органічно належав до найпомітніших постатей української політики своєї доби. Адже він ініціативно задавав тон і стиль кипучій діяльності найчисленнішої політичної групи серед строкатої повоєнної еміграції — Закордонних частин Організації українських націоналістів.

Мають вдячну аудиторію намагання ототожнити український націоналізм із фашизмом. Бо з нацизмом не виходить. Не одному підкованому майстровому кортить викривально описати контакти із західними розвідниками. Частенько читацькій громаді підсувають бентежні нагромадження фактів без фахового пояснення. У тому місиві справжнє життя Степана Бандери затирається й губиться в корчастих банальних описах, де українські націоналісти обов'язково — антисеміти, колаборанти, расисти, русофоби, фашисти й подібне.

Виходить, що Степан Бандера прагнув лишень авторитарної держави фашистського типу, насиллям очистивши її від етнічних і політичних противників. Пристрасні антибандерівські твори зазвичай забарвлені експресивною лексикою: фанатичний, геноцидний, суїцидальний тощо. Або оздоблені вибірконими присвятами пам'яті вбитих українськими націоналістами. Зчаста нав'язливо побутують некоректні порівняння з главами Словацької та Хорватської держав під німецьким протекторатом — відповідно Йозефом Тісо (1887–1947) й Анте Павеличем (1889–1959).

«Чому ж тоді сотні тисяч українців жертвовно підтримали національну ідею, пов'язавши її з авторитетом Степана Бандери?» — запитують у голос або про себе пребагато людей, а не лишень автор оцих рядків. — Чому його ідеалізований образ став символом незламної волі в боротьбі за власну державу?»

У тих пошукуваннях і дискусіях зазвичай циркулює кілька думок зі спільним об'єктивним знаменником — Степан Бандера чи не найкраще й найоб'ємніше символізує багатолікий визвольний рух України 1930–1950-х. Хай як хто до нього ставиться.

Одні розважливо доводять, що українські націоналісти були антикомуністичним і визвольним авангардом. Вони ідеологічно зовсім не тотожні фашизму — державному націоналізму. Прибличники Степана Бандери безстрашно боролися з радянським тоталітаризмом, що знищував за будь-яке інакодумство. До того ж змагалися звичайною зброєю з арсеналу національно-визвольних рухів тогочасного світу.

Інші затято твердять, що вся Організація українських націоналістів була типово фашистською злочинною спільнотою. Тому-то сучасним українцям не варто з її непривабливої спадщини творити національно-політичне самовизначення жодним чином. Адже Степан Бандера — терорист, колаборант, політик-розкольник, авторитарний лідер. І нічого з тим не вдієш.

Треті відсторонено розмірковують: «Про що, власне, полеміка? Про Степана Бандеру як про злочинця та ксенофоба? Мо', радше про те, чи бути сучасній Україні державою взагалі?»

І висновують, що його ніяк не викинути на «смітник історії». Попри свій віднадний радикалізм, він справді національний герой. Бо ж поліг у безкомпромісній антиколоніальній війні.

Зазвичай в надкритично налаштованих колах невідступно винуватять Степана Бандеру в злочинах проти людяності в Західній Україні. До того ж свідомо вдаються до надміру сумнівних формул. Як-от: нема ніяких документів про схвалення ним етнічних чисток, але ж після Другої світової війни їх і не визнав, і не засудив, і промовчав. Софістика та й годі.

Це коли поновлення репертуару радянської тоталітарної пропаганди про пріснопам'ятну колаборацію з нацистами набило оскомину. Крім одержавлених медіа Радянського Союзу, ніхто Степана Бандеру не винував у злочинах, віднесених до юрисдикції Міжнародного військового трибуналу, що провів серію судових процесів у Нюрнберзі 1945–1949 років.

Загальновідомо, що до тої кримінальної відповідальності Бандера не притягувався, хоч і перебував у смузі досяжності. Поруч проживав і трудився. Між Мюнхеном і Нюрнбергом небагато кілометрів, як для добротних німецьких автострад — сто сімдесят.

Ні для кого не таємниця, що протибандерівське спрямування радянського штибу поновилося за сигнальним помахом із Кремля задля тотальної дискредитації незалежної України (ідеї всього життя Степана Бандери) напередодні, в ході та внаслідок військової агресії Росії 2014-го — окупації та анексії Криму, гібридної війни на Донбасі. А після широкомасштабного вторгнення російських загарбників 24 лютого 2022 року протибандерівська істерія з Москви просто безмежна. Як і російські злочини проти людяності в Україні.

Кремлівська й прокремлівська обструкція ведеться невибагливими засобами психологічного тиску. Передовсім жонглюючи цінностями західної цивілізації. В одному з уживаних протиставлень демагогічно заявлено: хто вважає Степана Бандеру національним героєм, схвалює численні злочини. Про достовірність не йдеться. На рівні закону всесвітнього тяжіння націоналізм проголошено найтяжчим злом. Українцям краще зрадливо й тихцем зректися своєї держави. Вистачить їм і Російської Федерації, бо ж українці та росіяни — «один народ». Це шаблонне мислення імперського шовінізму.

Російський «міф Бандери» породжений софістичними вправліннями приречених копій Нарциса.

Унаслідок багаторічного викривленого медійного виховання «бандерівець» для сучасного пересічного росіянина — пекельне втілення теперішньої «поганої України», на відміну від спочилої «доброї України» — Малоросії чи Новоросії.

Натомість в непоборній Україні, яка від лютого 2014-го потерпає від російської агресії, слова «Бандера» і «бандерівець» якнайліпше мобілізують за принципом заперечення дикунського російського месіанізму — «руського міра». Через те суттєво зменшилося число тих, у яких згадка про Степана Бандеру викликає лячну пересторогу. Стали повсюдно вживаними символи українських націоналістів динамічної пори збройного спротиву — 1940-х — 1950-х — червоно-чорний прапор і привітальне гасло «Слава Україні! Героям слава!».

Як і всі надумані загрози, бандерофобію (залякування Бандерою) десятиліттями використовують зацікавлені сили в електоральних цілях. Вряди-годи її практикують у внутрішніх змаганнях деякі політики найближчих сусідніх націй.

У тому недружньому загалі чутно й риторику кресов'яків. Ідеться про польських радикальних націоналістів — вихідців із східних кресів — Західної України, Західної Білорусі, частини Литви, які колись, у міжвоєнних, належали до Другої Речі Посполитої. Нерідко їхній словесний потік не надто відрізняється від антиукраїнської пропаганди Кремля.

Заскочені безпардонною мовою ненависті, помірковані громадяни резонно й холоднокровно запитують таких глашатаїв: «Якщо поляки з часом примирилися з німцями, попри нестерпний жахливий спадок Другої світової війни, то чому не можна так само вчинити з українцями, де обопільно завдані збитки в рази менші?»

Як добре бачимо, штучно сконструйований «код Бандери» очікувано з'являється в гарячкуватих

політичних дискусіях і неприкрашено вигулькує в суспільній думці. Виправдовуючи військове вторгнення в українські регіони Крим і Донбас 2014-го, а потім і повномасштабну навалу 2022-го, тоталітарний диктатор Володимир Путін зробив Степана Бандеру ледь не головним доказом загрози національній безпеці Російської Федерації.

А якщо Бандера не народився б, то кому тоді відвели б роль цапа-відбувайла? — здавалося б, унівець простенька квестія, не з епатажних.

Що ж, візьмемося відповісти. Бодай спробуємо.

Розділ 1

ПОХОДЖЕННЯ

Справжня дата народження. Дитячі враження й мамин відхід. Волелюбний отець Андрій Бандера. «А сестри! сестри! Горе вам...» Багатостраждальні рідні брати

Вимушені згадування Степана Бандери за іменем і прізвищем у його противників як викликали, так і викликають панічні нервові судоми обличчя. Оскільки він безкомпромісно відстоював незалежність України, ставши немеркнучим символом звитяжного опору для десятків тисяч непокірних послідовників, то великодержавні кола Німеччини, Польщі, СРСР немилосердно зганяли злість і на нього особисто, і на його близьких. А понадміру потерпіли родичі.

Справжня дата народження

За офіційною метрикою Степан Бандера народився в п'ятницю 1 січня 1909 року в селі Старий Утринів повіту Калуш Королівства Галичини та Володимирії Австро-Угорщини — монархічної держави династії Габсбургів. Її повна назва — довжезна — Королівства і землі, представлені в райхсраті та землі священної угорської корони святого Стефана.

Появився на білий світ він у небідній сім'ї місцевого пароха.

Через чотири дні, як ідеться, у сільському храмі його охрестили на честь святого першомученика Стефана. Вочевидь, значущий вибір саме цього імені для новонародженого обумовили особливості релігійного григоріанського календаря. Святого Стефана в католицькій конфесії вшановують наступного після Різдва дня, себто 26 грудня, а греко-католики й православні — на третій день — 27 грудня (за юліанським календарем — 9 січня).

■ ■

Як відомо, у народній традиції святого Стефана (Степана) пошановували як покровителя домашньої худоби. У деяких місцевостях у Степанів день винаймали пастухів на літо зі спільною трапезою, а дівчата спеціальними театралізованими обрядодіями ховали тугу й змивали печаль із серця.

В одній з вимовних молитов до святого Стефана за його заступництво зазначається:

«Дай нам, Господи, наслідувати те, що звершуємо, щоб ми навчилися любити також наших ворогів, адже ми святкуємо народження того, хто вмів молитися за своїх гонителів. Через Христа, Господа нашого. Амінь».

Геть у всіх канонічних спогадах сучасників, описах і розповідях, навіть у власноручно написаному життєписі датою народження Степана Бандери зазначається саме п'ятниця 1 січня 1909 року. Насправді народився він двома днями раніше — у середу 30 грудня 1908 року. Й охрещений через тиждень від появи на світ, 5 січня. Запис у метриці пізнішої дати народження, напевне, зроблено зумисно, з міркувань практицизму.

Таке бувало раніше й пізніше в схожих випадках. Його ровесник, сподвижник і біограф Данило Чайковський наголосив, не відриваючись від питомих ментальних рис народної гуцці: «Наприкінці грудня того пропам'ятного року, в невеликому селі на

західноукраїнських землях, Угринові Старому, в домі місцевого сотруди́ника сталася — для інших непомітна, але для родини радісна — подія: прийшов на світ вижиданий син, про якого в пізніші роки батько з радісною гордістю казатиме: «Це мій хлопець!». Тому що наближалися свята Різдва Христового, а з ними й свято великого подвижника, первомученика Степана, дитині надано його ім'я».

Так само трапилося дванадцятьма роками раніше, коли знайшовся Осип Бандера (1896–1981), наймолодший брат Степанового батька Андрія. Про що й повідав: «Я народився в останніх днях грудня 1896 року, а охрестили мене 2 січня 1897-го й цю дату записав парох отець Бобикевич, як дату мого народження».

Згідно зі свідоцтвом уродин і хрещення Степана Бандери його похресні мати й батько — Софія Глодзінська і греко-католицький священник Іван Чарторійський. Вони належали до близького родинного кола подружжя Андрія та Мирослави Бандер. Мама новонародженого була рідною сестрою Людмили, дружини отця Івана Чарторійського, пароха села Кобиловолоки нині Теребовлянської міської громади Тернопільської області.

Степановій матері Мирославі, у дівочтві — Глодзінській (2 серпня 1887 — 22 квітня 1921), судився короткий вік. Наділена фізичною вродою та музичними обдаруваннями, вона захоплювалася грою на фортепіано. Була попівною — донькою заможного греко-католицького парафіяльного священника, який походив з дрібної шляхти герба Яструбець. Її батько Володимир Глодзінський (1831–1913) і мати Катерина (1836–1913), в дівочтві — Кушлик, народили й виховали дев'ятеро дітей — чотирьох синів і п'ятьох доньок.

Отець Глодзінський упродовж пастирського служіння завідував парохіями в багатьох селах, а від 1883 року — в Старому Угринові. Заласну староуг-

ринівську парафію по його смерті, в 1913-му, перебрав зять Андрій, який доти тут, у храмі В'їзду Господнього в Єрусалим, служив сім років сотрудником — пресвітером-помічником.

Андрій Бандера (11 грудня 1882 — 10 липня 1941) закінчив богословський факультет Львівського університету. Належав до діяльних активістів Української національно-демократичної партії, що на виборах до австрійського парламенту 1907 року здобула сімнадцять депутатських мандатів.

Після одруження з Мирославою Глодзінською його в листопаді 1906-го висвятив у Львові митрополит Андрій Шептицький. У 1913–1919 та 1920–1933 роках отець Бандера очолював парафію, до якої належали села Старий Угринів і Бережниця-Шляхетська Калуського повіту. Відтак виконував священницькі обов'язки в селах Воля-Задеревацька (1933–1937) Стрийського повіту й Тростянець (1937–1941) Долинського повіту, потім району.

Рід Степана Бандери за батьковою лінією походив із міста Стрий, радше — передмістя Лани. Саме тут господарювали міщани-землероби Бандери — дід Михайло та баба Розалія, за метрикою — Євфросина. Її прізвище в дівочтві — Білецька. Побожний Михайло Бандера дякував у місцевому храмі Благовіщення, показуючи вправність у псалмоспіві.

Євфросина й Михайло Бандери були громадянами середнього достатку. Мешкали в хаті на дві кімнати з кухнею. Володіли дванадцятьма моргами (близько семи гектарів) орного поля і двома сіножатями. У стаїні завжди водилися три-чотири корови й пара волів із приплодами, а хліві — одна-дві свинки. Вистачало й домашньої птиці — курей та гусей.

Дід Михайло відійшов за межу в 1924 році сімдесятилітнім, а баба Євфросина — сімдесятип'ятилітньою, у 1933-му.

ЗМІСТ

Передмова	3
<i>Розділ 1. Походження</i>	<i>17</i>
<i>Розділ 2. Сім'я</i>	<i>33</i>
<i>Розділ 3. Освіта</i>	<i>57</i>
<i>Розділ 4. Норов</i>	<i>73</i>
<i>Розділ 5. Світогляд</i>	<i>87</i>
<i>Розділ 6. Кар'єра</i>	<i>123</i>
<i>Розділ 7. Ув'язнення</i>	<i>202</i>
<i>Розділ 8. Краків</i>	<i>266</i>
<i>Розділ 9. Заксенгаузен</i>	<i>358</i>
<i>Розділ 10. Баварія</i>	<i>428</i>
<i>Розділ 11. Загибель</i>	<i>485</i>
<i>Розділ 12. Слава</i>	<i>567</i>
Насамкінець	590
Хронологія	596
Джерела	602